

MICKIEWICZ PREMA JUŽNIM SLAVENIMA 1848—1849.

Henryk Batowski

Pitanje odnosa najvećega poljskog pjesnika prema književnosti i folkloru Južnih Slavena već je prilično dobro poznato, zahvaljujući radovima M. Pucića, F. Markovića, F. Ilešića, K. Georgijevića, Đ. Živanovića i, uz ostale, pisca ovog članka.¹ Ali interesiranje za te kulturne vrednote jugoslavenskih naroda samo je jedna strana Mickiewiczeva interesiranja za Južne Slavene. Postoji još jedna druga strana — njegov odnos prema jugoslavenskom političkom pitanju. O tome je dosad bilo mnogo manje pisano,² iako to nije i ne može biti bez značenja za povijest uzajamnih veza između naših naroda. Jer najveći poljski pjesnik, koji je istovremeno bio također revolucionarni političar, proučavao je ne samo narodnu pjesmu i srednjovjekovnu prošlost Južnih Slavena, nego i njihova politička pitanja, njemu savremena, pa je njegov utjecaj na poljsko javno mišljenje također predstavljao sastavni dio općeg odnosa Poljaka prema njihovoj braći na jugu. Povodom svečanosti stogodišnjice Mickiewiczove smrti i uvijek živog jubileja »Proljeća naroda«, u čijim je događajima Mickiewicz tako živo sudjelovao, korisno je podsjetiti na neke činjenice, koje su u Jugoslaviji ostale većinom nepoznate.

I.

Prije svega zanimat će nas dakako pitanje: odakle je Mickiewicz mogao uzeti svoje znanje o političkim prilikama na slavenskom Jugu. Treba naglasiti, da je o tome saznao nešto više tek kad je po naredbi ruskih vlasti napustio svoj uži zavičaj, današnju Litvu, i otišao u Rusiju, gdje je boravio u društvu dekabrista, tada najnaprednijih ruskih intelektualaca i političara. Tu je naš pjesnik čitao mnogo više novina i naučnih časopisa iz cijele Evrope, nego u svom zavičaju, tu je imao prilike da razgovara s Rusima, poznavao južno-slavenskih prilika. Poznato je, da su naročito vođe t. zv. Južnog Obščestva de-

---

¹ Usp. K. Georgijević, Srpskohrvatska narodne pesma u poljskoj književnosti, Beograd 1936, i Đ. Živanović, Srbi i poljska književnost, Beograd 1940.

² Osim djela spomenutih u bilj. 1 usp. bibliografske podatke u mojim knjigama: 1) Legion Mickiewicza a Słowiańszczyzna 1848, Kraków 1948, 2) Przyajciele Słowianie, Warszawa 1956, 3) Mickiewicz jako badacz Słowiańszczyzni, Wrocław 1936.

kabrista bili iskreni prijatelji Južnih Slavena i da su sastavljali planove, kako da se oni oslobode tuđeg ropstva.³ Čini se, da je Mickiewicz te planove poznao i nesumnjivo se s njima suglasio.⁴ Pouzdano se zna, da je poljski pjesnik razgovarao sa svojim ruskim drugom, velikim Puškinom, koji se oduševljavao za narodnu poeziju Južnih Slavena, o toj poeziji, a zacijelo i o političkom položaju južnoslavenske braće.⁵ U uspomenama drugoga poljskog književnika i političara, Mihaila Czaykowskoga (kasnije Sadik-paše), govori se izričito o tome, da je poljska javnost na Ukrajini poznavala i prijateljski primala srpske bjegunce iz Karađorđeva ustanka,⁶ a to je nesumnjivo bilo u doba, kada je Mickiewicz upravo ondje boravio.

Međutim, on tada nije imao prilike da potanje upozna stvarno stanje političkih, socijalnih i drugih odnosa na čitavom području južnoslavenskih zemalja. Pažnja ruskih prijatelja Južnih Slavena obraćala se prije svega Slavenima u Turskoj, pa su oni mnogo manje znali o položaju slavenske braće u Austriji. Štaviše, moguće je, da su se ruski prijatelji poljskog pjesnika vrlo malo snalazili u tome, da li i kakvi Slaveni žive između Jadrana i Save ili Drave. To nije još bilo vrijeme putovanja ruskih slavista (Bodianski, Sreznjevski i dr.) po svim južnoslavenskim zemljama, o čemu su oni slali dosta tačne izvještaje u ruske časopise. U isto vrijeme, kada je Mickiewicz boravio u Rusiji, posjetio je slovenačko i hrvatsko područje također jedan Poljak, slavist Andrija Kucharski, koji je o svojim utiscima pisao ponekad u varšavske i druge poljske listove, ali nam nije poznato, da li je Mickiewicz te članke čitao. On je doduše dobio negdje 1827 poznatu knjigu P. J. Šafarika o slavenskim jezicima i književnostima iz 1826. i zacijelo ju je dobro pregledao, ali to još nije bio »Slovanský národopis« istog pisca, gdje je tek, uz ostalo, bilo potanje prikazano, kakvih sve jugoslavenskih naroda ima i gdje oni žive. Iz prve Šafarikove knjige čitalac još nije mogao da se o tome potpuno obavijesti, pa stoga možemo još manje pretpostaviti, da je Mickiewicz baš dotičnim činjenicama mogao da obrati svoju pažnju.

Tek nekoliko godina poslije odlaska iz Rusije (1829) i neuspjelog ustanka Poljaka (1830—31) — čim se je nastanio u Parizu i ondje postao također politički publicist — Mickiewicz je počeo više studirati savremenu političku kartu Evrope i pisati članke o tadašnjem položaju pojedinih naroda i država. Iz toga se vremena doduše nije ništa sačuvalo, što bi svjedočilo o njegovu interesiranju za Južne Slavena i Hrvate ili Slovence napose, ali je poznata činjenica, da je Mickiewicz već 1833 bio uvjereni neprijatelj Austrijskog carstva i da je smatrao neophodnom saradnju naroda, koji su od njega bili ugnjetavani. Ne posvjedočuje to samo neki pjesnikov članak, već jedan njegov proglas Poljacima u austrijskoj Galiciji. U njemu Mickiewicz izričito savjetuje Poljacima, da

³ Usp. B. E. Syročekovski, Balkanskaja problema v političeskih planah dekabristov, u knjizi: Očerki iz istorii dviženija dekabristov, Moskva 1954.

⁴ O odnosu Mickiewiczzevu prema dekabrističkom pokretu govorim opširnije u knjizi: Mickiewicz a Siowianie do roku 1840, Lwów 1936.

⁵ Usp. o tome: B. B. Blagoj, Tvorčeskij putj Puškina, Moskva 1950, gl. VI, i moju knjigu Przyjaciele Siowianie, str. 27 sl.

⁶ Uspomene Czaykowskoga nalaze se u rukopisu u krakovskom odjeljenju Poljske Akademije Nauka; djelomično su bile objavljene u (ne uvijek tačnom) ruskom prijevodu u časopisu Russkaja Starina 1895 i sl., i u Sborniku za narodni umotvorenija X, 1894.

održavaju vezu sa Česima, Mađarima i Talijanima,⁷ ali ne govori ništa izričito o Južnim Slavenima, — o kojima se tada u Parizu nije baš mnogo govorilo. Kako se upravo tada u hrvatskim i slovenačkim zemljama nije ništa naročito događalo, čini se, da i zato nije bilo razloga, da se o njima piše, ili je čak zapadni svijet zaboravljao, da takvi narodi uopće postoje. O prilikama u Srbiji, dakako, francuske su novine katkad nešto i pisale, ali borbe između kneza Miloša i opozicije nisu ulazile u okvir Mickiewiczevih političkih planova. Ti su se planovi odnosili samo na jedno: uspostavljanje Poljske, čiji je jedan od neprijatelja bila Austrija, i u tu je svrhu pjesniku bila nužna saradnja drugih Slavena kao i Mađara ili Talijana. Od austrijskih Slavena poznao je Mickiewicz tada donekle samo Čehe, zahvaljujući to svojem posjetu u Pragu 1829, ali je taj posjet bio vrlo kratak i nije mogao utjecati na neke njegove važnije političke zaključke, jer u Češkoj tada nije bilo gotovo nikakva političkog života. Nešto je od toga ipak primijetio, kao što se to vidi iz njegove karakteristike češkog života u jednom od njegovih pariskih predavanja.⁸

Vrlo je zanimljivo, da je istovremeno s Mickiewiczem skrenuo pažnju na ista pitanja veliki talijanski revolucionar Mazzini.⁹ On je zbog geografskog susjedstva bolje negoli Mickiewicz shvatio značenje jugoslavenskog problema za stvar opće revolucije svih ugnjetenih naroda te se udubljavao u proučavanje položaja na slavenskom Jugu i tražio veze s hrvatskim političarima, naročito Gajem, iako uzalud. Ali Mickiewicz i Mazzini nisu tada još bili ni u kakvoj vezi, premda su znali jedan za drugoga. Zato ne možemo pretpostaviti, da bi se Mickiewicz možda mogao bolje upoznati s jugoslavenskim pitanjem preko Mazzinija. Mogao je to, doduše, uraditi preko čovjeka, koji nije samo živio u Parizu i održavao čak vezu s poljskom emigracijom — čovjeka, koji bi mogao svakome pružiti mnogo tačnih informacija o prilikama istočno od Jadrana. Bio je to nekadašnji dubrovački poslanik u Parizu, grof Sorgo-Sorkočević, koji je, uz ostalo, izdao u Parizu i knjigu o dubrovačkoj povijesti.¹⁰ Međutim, nije nam poznato, da li se on upoznao s Mickiewiczem već prije 1840.

Ovaj je posljednji datum svakako od najveće važnosti za našu temu, jer Mickiewicz postaje te godine profesor slavenskih jezika i književnosti na pariskom Collège de France, gdje svoju ulogu nije shvatio samo kao naučnu već i kao političku.¹¹ Želio je da ne predaje samo o prošlosti nego također sadašnjosti slavenskih naroda, ne samo o njihovim jezicima i poeziji, nego i njihovu političkom i društvenom položaju. Počeo je također sistematski studirati zemljopis i etnografiju svega Slavenstva, čitati knjige i novinske članke o savre-

⁷ Do przyjaciól galicyjskich, u Mickiewicz, *Dziela*, Wydanie Narodowe, sv. VI, str. 167—174.

⁸ Usp. moju knjigu *Przyjaciele Slowianie*, str. 32 sl.

⁹ Dosadašnja literatura o Mazzinijevu odnosu prema Slavenima, na pr. W. Giusti, *Mazzini e gli Slavi*, Milano 1940, i M. Jászay, *Mazzini et les peuples danubiens*, *Revue d'histoire comparée* 1947, nije obratila pažnju na te interesantne paralele između dvojice velikih revolucionara. O tome navodim više detalja u knjizi *Legion Mickiewicza w kampanii włosko-austriackiej 1848*, Warszawa 1956. — O Mazzinijevu odnosu prema Južnim slavenima usp. također M. Deanović, *Talijani i hrvatski preporoditelji*, Hrv. Revija VIII, 1935.

¹⁰ *Fragments sur l'histoire politique et litteraire de l'ancienne République de Raguse et sur la langue slave*, Pariz 1838.

¹¹ O tome pišem u spomenutoj knjizi: Mickiewicz jako badacz Słowiańszczyzny, str. 58 sl.

menim događajima i tražiti informacije od svih Slavena, koji su tada u Parizu boravili. Svakako je tada morao više razgovarati sa Sorkočevićem, čiju je spomenutu knjigu imao u svojoj slavističkoj biblioteci. Osim toga su počeli u Parizu stizati neki pitomci srbijanske vlade zbog studija. Oni su sigurno dolazili na Mickiewiczeva predavanja, te bi bilo malo vjerojatno, da nisu s njime došli također u neposredan lični dodir i tako postali daljnji izvor njegovih informacija o savremenim prilikama.¹² Nažalost, to su zasad samo pretpostavke, iako vrlo vjerojatne. Budući da su to ipak bili samo Srbijanci, koji su i sami vrlo malo znali o prilikama izvan svoje domovine, to Mickiewicz nije ni od njih mogao nešto više saznati o Hrvatskoj ili Sloveniji.

Ipak je karakteristično, da izlažući zemljopis slavenskih zemalja Mickiewicz potanje crta upravo samo južnoslavensko područje. On spominje napose Crnu Goru, Dubrovnik, Iliriju, pod kojom dakako razumijeva Hrvatsku i možda također Sloveniju, pa zatim Bosnu i Hercegovinu, Srbiju i Bugarsku.¹³ Treba istaći, da govoreći o drugim slavenskim zemljama nije ulazio u pojedinosti, tako da je taj spisak južnoslavenskih pokrajina najdetaljniji. To je dokaz, da je pjesnik-profesor savjesno — iako još ne sasvim tačno — upoznao barem geografski položaj Južnih Slavena. Inače se na više mjesta vidi, da nije uvijek dobro razumijevao etnografske prilike. Naročito nije razlikovao Hrvate i Slovence, govoreći o njima općenito kao Ilirima, dakle u skladu s Gajevom terminologijom, za koju je možda čuo od svoga prijatelja Bońkowskoga, koji je s Gajem bio u nekoj vezi.¹⁴

Napose se Mickiewicz interesirao za Crnu Goru, opet zahvaljujući jednom crnogorskom emigrantu, »knezu« Vasojeviću, koji je u Parizu održavao tijesne veze s poljskom emigracijom, iako ne baš s krilom bliskim Mickiewiczu.¹⁵ Mickiewicz je dobio u ruke poznatu raspravu Vuka Karadžića »Montenegro und Montenegriner« te je na osnovu nje i uz neke — kako se čini — Vasojevićeve inspiracije prikazao potanko tadašnje prilike u Crnoj Gori, ne baš s osobitom simpatijom za vladiku Petra II.¹⁶

II.

Tek kad je nadošla revolucionarna 1848., Mickiewicz je imao prilike da dokaže, koliko je ustvari poznao južnoslavensko pitanje i naročito onaj njegov dio, koji se odnosio na Jugoslavene u okviru Austrijske carevine.

Kao što je poznato, Mickiewicz je početkom veljače 1848 došao u Rim i odmah uočio, od kakve je važnosti za buduću revoluciju prisutnost vojnika

¹² To su bili prije svega pravnici Jovan Marinović, Dimitrije Crnobarac i Konstantin Nikolajević.

¹³ Wydanie Narodowe VIII, 17 (tu je sliku geografije slavenskog svijeta Mickiewicz dao odmah u početku I. godine).

¹⁴ Pismo Hieronima Bońkowskoga, poljskog prevodioca Šafarikovih Slavenskih starina, upućeno Gaju 1839 gl. Građa, VI, 27—29.

¹⁵ O Vasojeviću najviše kod L. Durkovicza, Petar II Petrović Njegoš, u Rozprawy Historyczne Towarzystwa Naukowego Warszawskiego XX—1, Warszawa 1938.

¹⁶ Đ. Živanović u referatu: Mickiewicz i Njegoš (Saopštenje i referati III Međunarodnog kongresa slavista, Beograd 1939), 163—164, pretpostavlja, da je Mickiewicz neprijateljski inspirirao prema Njegošu baš Vasojević.

Slavena u austrijskoj vojsci. Već poslije nekoliko dana pisao je jednom prijatelju u Pariz, da Austrija dovodi stalno nove jedinice u Italiju i da su to odredi slavenskih vojnika, »koje Poljaci treba da pozdrave svđjim jezikom«. ¹⁷ To znači, da je već tada namjeravao agitirati među austrijskim vojnicima Slavenima, kako bi ih odvuкао od austrijskog barjaka i upotrebio za opće oslobođenje. Njemu je dakako bilo poznato, da se među tim vojnicima nalaze Južni Slaveni, o čemu su ga, uostalom, mogle izvijestiti talijanske izbjeglice iz Lombardije, govoreći s mržnjom o hrvatskim i srpskim krajišnjicima.

Mickiewiczu je uspelo, da se u to vrijeme upozna s jednim prilično dobrim poznavaoцем problematike s one strane Jadrana: mladim dubrovačkim pjesnikom Medom Pucićem, dvorskim činovnikom bivšeg kneza Luce. ¹⁸ Nije nam zasad poznato, u kakvim su se prilikama oba pjesnika upoznala i koliko su vremena proboravila zajedno. Poznato je samo to, da je Pucićeva pjesma u čast Mickiewicza datirana 11. ožujka. ¹⁹ Za nas je ovdje važno, da je Pucić mogao Mickiewiczu pružiti potanje informacije o prilkama na istočnoj obali Jadrana, jer ćemo vidjeti, kako je Mickiewicz ispravno shvaćao etnografske odnose u Dalmaciji, Hrvatskom Primorju i Istri. To on u Italiji nije mogao doznati od Talijana nego samo od jednoga južnoslavenskog rodoljuba, kao što je bio Pucić, koji se nedavno, posredstvom Kollára, zagrijavao za slavenstvo i narodnu stvar. Ne znamo, da li je Mickiewicz tada poznavao još kojega drugog Hrvata; moguća je samo pretpostavka, da mu je prve podatke o tome, da je istočna obala Jadrana naseljena od Slavena i da je u etničkom pogledu čisto slavenska, mogao pružiti također Sorokočević.

Uskoro se Mickiewiczu pružila prilika, da se o tome i sam uvjeri. Kad je, naime, sa šakom dobrovoljaca, koji su trebali da postanu temelj poljske i slavenske legije, napustio Rim i na putu u Milan svratio u Livorno, našao je ondje više od deset austrijskih lađa, čiji su mornari, dakako, bili Dalmatinci, Hrvati ili Srbi. ²⁰ Došavši s njima u vezu, toliko ih je oduševio za svoju ideju, da su oni skinuli austrijski barjak i izvjesili narodni (vjerojatno hrvatski, crveno-bijeli, sličan poljskome), te preveli na srpsko-hrvatski politički program Mickiewiczove legije, s njegovom izrazito političkom i socijalnom sadržinom. Eto, kako taj prijevod, sačuvan u Mickiewiczovoj ostavštini, glasi: ²¹

Simbol politički poljački.

1 Duh Slavjanstva u svjatoj, katoličeskoj, rimskoj vjeri ima pokazati se slobodnijem djelima.

2 Riječ božja pokazata u Evangelje zakon državni — zakon narodni i obščestva.

3 Crkva straža riječi.

¹⁷ Pismo Juliuszu Łackome iz Rima 12. II. Wydanie Narodowe, XVI, 159—161.

¹⁸ O tome usp. u mojoj knjizi: Przyjaciele Słowianie, 120 sl.; nešto novog materijala našao je i pripremio za štampu prof. J. Hamm.

¹⁹ Autograf u Mickiewiczovu Muzeju u Parizu, ms. 780, razlikuje se ponešto od teksta objavljena u Talijankama (Zagreb, 1849), str. 38—39.

²⁰ Usp. Legion Mickiewicza a Słowiańszczyzna, str. 49 sl.

²¹ Mickiewiczov muzej u Parizu, ms. 119/8; ovdje je pravopis moderniziran; prvi put sam taj prijevod objavio u knjizi o legiji Mickiewicz 1948.

4 Otečestvo polje života za riječ Božju na zemlju.

5 Duh naroda poljačkoga sluga Evangelja, zemlja poljačka svojijem narodom tijelo: Polonia vaskrsnu u tijelu u kojijem je stradala i pošla u grob nazad sto godinah — Polonia ustaje kako slobodno lice i nezavisima i pruža ruku Slavjanima.

6 U Poljsku sloboda bogočtenija i sodružestva.

7 Riječ slobodna, slobodno prikazata i u svoj plod od zakona suđena.

8 Svaki od naroda građan (sic) svaki građanin jednak u prava i pred praviteljstvom.

9 Praviteljstvo izabrato, slobodno predato, slobodno primljeno.

10 Narodu izrailjskome, našemu starijem bratu, počitanije, bratimstvo, pomoć u putu od svojega dobra nekonašnoga i zemaljskoga, jednakost-u prava politična i sopstvena.

11 Drugarici života, ženskoj, bratimstvo, građanstvo, jednakost u sva prava.

12 Svakome Slavjaninu naseljenu u Poljsku bratimstvo, građanstvo, jednakost u sva prava.

13 Svakom semejstvu svoju opredeljenu zemlju pod stražom opštestva, svakome opštestvu opredeljenu zemlju pod stražom naroda.

14 Pomoć politična ima se dati od Poljske bratu Bojemu²² i narodima Bojemije, bratu Rusu i narodima ruskim. — Pomoć hrišćanska svakomu narodu od bližnoga.²³

Taj demokratsko-revolucionarni program, koji je zbog svoje mističke frazeologije bio ponešto nejasan, ali je zahtijevao ne samo ravnopravnost svih građana (i žena), bez obzira na vjeru i jezik, demokratski način biranja činovnika, slobodu riječi (i, dakako, novinstva), nego — a to je u njemu bilo najrevolucionarnije — također podjelu zemlje među sve građane,²⁴ morao se svidjeti hrvatskim i srpskim mornarima. On je mogao privući i druge Slavene iz Austrije, samo da je bio nešto jasnije izražen i, prije svega, među njima proširen. Nažalost, nije nam ništa poznato o tome, da li je Mickiewicz, osim ovoga jedinog slučaja u Livornu, pokušao da upozna još neke austrijske Slavene sa svojim programom i da li ga je dao prevesti i na druge slavenske jezike. Našem je pjesniku nedostajalo smisla za sistematski rad i njegove konsekvencije.

Na svom daljem putu prema Lombardiji, Mickiewicz je stigao u Firenzu, gdje se opet sastao s Pucićem. Čini se, da je to morao biti samo trenutni susret.²⁵

Stigavši nešto docnije u Parmu, Mickiewicz je — tada već »capo conduttore« poljsko-slavenske legije — sastavio vrlo interesantan memorandum, koji je uputio francuskoj vladi. Ondje nalazimo smion i u to vrijeme još preuranjeni prijedlog, da se francuska ratna mornarica uputi na istočnu obalu Jadrana i podupre ustanak tamošnjeg stanovništva protiv Austrije. Tom je prilikom Mickiewicz izričito ustvrdio, da Dubrovnik, Split, Zadar i Trst leže na

---

²² Pošto je prevedeno s talijanskog jezika, tako prema: Boemo = Čeh.

²³ O značenju tog programa usp. St. K i e n i e w i c z, Legion Mickiewicza 1848 —1849, Warszawa 1955, str. 73 sl.

²⁴ Budući da je Mickiewicz dao taj program tiskati također na talijanskom jeziku (Simbolo politico polacco), talijanski su se plemići s njime upoznali i odbili zbog njega Mickiewiczu svaku pomoć.

²⁵ Da je do toga susreta došlo, saznajemo iz Mickiewiczeva pisma Puciću iz Milana (gl. dalje).

»slavenskoj obali« (littoral slave).²⁶ To je mogao naučiti samo od jednoga slavenskog rodoljuba, nikako ne Talijanâ, koji su Dalmaciju, a pogotovu spomenute gradove (osim, možda, Dubrovnika) smatrali talijanskima. Uostalom, taj je prijedlog bio kraj tadašnjeg stanja stvari neumjestan, jer se na neki narodni ustanak u Dalmaciji nije moglo računati. Doduše, talijanaši su u nekim gradovima pokušavali da nešto poduzmu, ali su njihove snage bile preslabe, a nada u pridobijanje širih slojeva slavenskog stanovništva isprazna. Srećom dakle nije takav talijanski ustanak izbio tada, kada slavenski pokret nije još bio moguć.

Gotovo u svakom većem gradu Italije, u koji je stizao sa svojim odredom, Mickiewicz je održavao govore, u kojima je isticao istovetnost interesa oslobodilačke borbe Talijana i Slavena. Govorio je, da će Poljaci pomoći Talijanima da se potpuno oslobode austrijskog ropstva i zatim zajedno s njima pomoći slavenskim narodima u Austriji, da se dignu protiv nje. Spominjao je uglavnom Čehe, Hrvate i Ilire (zaciijelo Slovence). Njegovi su govori nailazili na najveće oduševljenje i odobravanje, te se činilo, da će dotadašnja mržnja prema »Croati« — hrvatskim i srpskim krajišnicima — potpuno iščeznuti.²⁷ Ali je to bilo samo prividno.

O jednom takvom Mickiewiczovu govoru, održanom u Bologni, donijele su — iako s velikim zakašnjenjem od šest nedjelja — kraću vijest i Gajeve Novine od 1. lipnja 1848. Ova jedina poznata novinska bilješka o Mickiewiczovoj legiji glasi:

»U Bologni bile su 24., 25. i 26. travnja velike slavnosti. Slavjanski apostol Mickiewicz držao je »uvod« sa barjacima, koje je Pijo IX. posvetio za Poljake, Hrvate i Čehe. Mickiewicz će otići sa 400 Slavena u glavni tabor, obećavši Talijanima, da će sve slavenske regimente od Radetzkgoga i Nugenta otpasti, čim se pokaže. Hrvate će onda poslati protiv Pešte, a on će s Poljacima i Česima marširati protiv Beča...«²⁸

U toj vijesti ima netačnosti. Niti je papa posvetio neke slavenske barjake niti je Mickiewicz raspolagao stotinama legionara niti je smio Talijanima obećavati ono, što je samo želio, a pogotovu nije mogao pomišljati na to, da hrvatske jedinice pošalje protiv Mađara. Ali su to, kao i ostale beznačajne pojedinosti, izmislile same »Novine«.

Glavno je ovdje za nas to, da su Hrvati barem na neki način doznali nešto o Mickiewiczovoj legiji i njegovoj protivaustrijskoj djelatnosti. Međutim, to nije pobudilo nikakav utisak u hrvatskoj javnosti, koja se tada odviše pouzdavala u Jelačića, a nije, čini se, imala razumijevanja za borbu talijanskog naroda protiv Austrije, kako to na pr. pokazuju Preradovićeva pisma iz toga doba. Da je Mickiewiczova akcija i bila bolje organizirana i vođena u odnosu prema Hrvatima, ona ni u kom slučaju ne bi mogla imati izgleda na neki uspjeh.²⁹

²⁶ Pismo iz Parme od 28. IV. 1848, Wydanie Narodowe XVI, str. 188 sl.

²⁷ Mickiewiczovi govori iz tog doba objavljeni su u XII. sv. nar. izdanja pjesnikovih djela.

²⁸ »Novine« popraćuju bilješku primjedbom, da sve to nije tačno, jer je Mickiewicz tobože otišao u Prag na Slavenski kongres. Poznato je, da je pripremni odbor uputio takav poziv Mickiewiczzu, ali da on u Prag nije došao.

²⁹ Pitanje, da li je uopće bilo kakvih poljsko-hrvatskih veza s ciljem revolucionarnog rada 1848, trebalo bi još objasniti.

Čim je Mickiewicz stigao 1. svibnja u Milan, odmah je došao u lični dodir s Mazzinijem, ali njihova veza — kako se čini — nije baš postala uska. Bilo je pored svega nekih razlika između njih dvojice s obzirom na taktiku, vjerske principe i sl. Zato oni nisu ni ugovorili neku zajedničku akciju u pitanju hrvatskih i srpskih vojnih zarobljenika, kojih je tada bilo čak nekoliko tisuća u rukama Talijana. Mickiewicz je opet želio da uspostavi vezu s Pucićem, kome je napisao pismo na francuskom jeziku, s molbom da čim prije dođe u Milan i da usto nađe nekog rodoljuba Hrvata, koji »može pisati na rodnom jeziku.«³⁰ Očigledno je, da se Mickiewicz radilo o prevodiocu, koji bi mogao prevesti neki proglas hrvatskim i srpskim vojnicima. Ali kako Pucić nije došao u Milan niti je, kako se čini, Mickiewicz sam mogao naći prevodioca, takav proglas nije bio sastavljen niti raširen među južnoslavenskim zarobljenicima. Poznato je inače, da oni, odgajani od najranijeg djetinjstva u slijepoj lojalnosti prema caru, nisu ni mislili da napuste carski barjak i prijeđu na stranu svojih dotadašnjih neprijatelja; poznato je, da su se zarobljeni Česi, koji su željeli da se priključe talijanskoj vojsci, mnogo svadali baš s Hrvatima i da su ovi nazivali Čehe izdajicama.³¹

Mickiewicz je odmah poslije dolaska u Milan uputio privremenoj vladi Lombardije prijedlog za formiranje poljsko-slavenske legije, u koju bi osim dobrovoljaca Poljaka bili primani svi Slaveni izbjeglice ili zarobljenici iz austrijske vojske. Kao što je poznato, posljednja je tačka pobudila nezadovoljstvo kod Talijana, koji su dobro pamtili, kako su se krajišnici žestoko borili protiv njihovih ustanika. Od svih su Slavena samo Poljaci uživali neko povjerenje kod Talijana. Zato je privremena vlada odlučno odbila ovu tačku Mickiewiczeva prijedloga, a nije se uopće žurila da ga primi, jer je pretpostavljala da je neprijatelj već potpuno pobijeđen i da pomoć inostranaca nije više potrebna. Osim toga, lombardijske aristokrate i bogatu buržoaziju nije zacijelo mogao oduševiti socijalni program Mickiewiczeve legije. Kako se također spremalo ujedinjenje Lombardije s Piemontom, u vojnim se pitanjima sve više osjećao utjecaj glavnog stožera sardinske kraljevske vojske, čiji su plemićki generali nerado gledali na sve partizanske i dobrovoljačke čete.³²

Mickiewicz je prijedlog bio zbog svega toga prihvaćen tek mjesec dana kasnije, kad je u Milan stigla jedna kompanija Poljaka-emigranata iz Francuske, kojom je zapovijedao stari poljski oficir, pukovnik Kameński. Ali je privremena vlada istakla kao uvjet, da se u legiju mogu primati samo Poljaci, i odbila je da legija (predviđena u veličini jednog bataljuna) upotrebljava poljski barjak. Sardinska vlada, naime, bojala se da još više izaziva Rusiju; ona je ionako već prekinula s Turinom diplomatske odnose, a kralj Karlo Alberto je mnogo želio, da ih opet uspostavi. On je poslije 12. svibnja bio također kralj Lombardije. Uopće je turinska vlada željela da izbjegne sve što bi bilo kako mirisalo na revolucionarni rat, na povredu legitimiteta, pa stoga nije samo odbijala da traži vezu s protivaustrijskim elementima u Carevini, nego, štaviše, nije htjela da potakne i pomogne ustanak Talijana u Trentinu. Takvu je

³⁰ Wydanie Narodowe XVI, str. 202.

³¹ Ovo navodi memoarist tog doba i očiti svjedok M. B u d z y ń s k i, Wspomnienia z mojego życia II, Poznań 1880, str. 194.

³² Više o tome u mojoj monografiji spomenutoj u bilj. 9.

taktiku kraljevske vlade i milanskih plemića Mazzini oštro kritizirao, ali Mickiewicz se ipak nekako ustručavao da mu se u tome priključi. U odnosu ove dvojice velikih revolucionara ima još uvijek dosta neobjašnjenih tačaka.

Mickiewicz je još prije objavljivanja dekreta o poljskoj legiji u Milanu (3. lipnja), baš na savjet Mazzinija, tražio da nađe bazu za svoju legiju u Mlecima, gdje je članom vlade bio Dalmatinac iz Šibenika, poznati talijanski pisac i rodoljub Nikola Tommaseo. U nadi, da će on, koji slavensko pitanje poznaje temeljitije nego milanski plemići, moći bolje shvatiti važnost jedne poljsko-slavenske legije za oslobodilačku borbu talijanskog naroda, napisao je Tommaseu pismo, koje je s preporukom Mazzinija poslao po jednom poljskom oficiru u Mletke.³³ Tommaseo je Mickiewiczov prijedlog odmah shvatio i toplo ga preporučio vladi republike, ali je i on bio nepovjerljiv prema Hrvatima, što je naročito izrazio u svojem odgovoru Mazziniju, istakavši, da se Hrvati ne bi mogli primiti u legiju. Stvar je inače propala zbog otpora mletačkog ministra vojnog Cavedalisa, ali je u međuvremenu milanska vlada ipak barem djelomično odobrila Mickiewiczovu zamisao, odredivši formiranje poljskog bataljuna. Uostalom, u Mlecima nije bilo većeg izgleda za postanak i razvitak jedne veće poljsko-slavenske legije, negoli u Milanu.³⁴

Poljska je legija ostala u Milanu do kraja lipnja, a zatim je — tek nakon golemog navaljivanja od strane Mickiewicza — poslana u Trentino, u sastav većega dobrovoljačkog odreda pod zapovjedništvom jednoga pijemontskog generala. Ondje su Poljaci ostali punih mjesec dana ne vidjevši neprijatelja, u besposlici i rdavo hranjeni, tako da je disciplina vojske veoma pala. Mnogo je Talijana iz drugih bataljuna pobjeglo kućama. Uzalud je Kameński više puta tražio, da se poljska kompanija premjesti na glavnu liniju vojnih operacija prema Veroni, gdje bi Poljaci mogli doći u vezu s austrijskim vojnicima Slavenima (u Trentinu su proti njima stajale samo čete njemačkih Tirolaca).

Tek poslije talijanskog poraza kod Custoze dobio je dobrovoljački odred naređenje da se povuče s granice Trentina i zaštiti lijevo krilo kraljevske vojske u njezinu odstupanju. Ondje, jugozapadno od jezera Garda, došlo je napokon 6. kolovoza do bitke između poljske legije i po broju jačih Austrijanaca, koje su Poljaci doduše odbili, ali ovu svoju lokalnu pobjedu nisu više mogli iskoristiti zbog općeg položaja i svoje malobrojnosti. Morali su se povući sa zalaznicom glavnine i poslije nekoliko dana stigli su u Pijemont. Isto je tako i druga kompanija Poljaka, koja se tek formirala u Milanu i u čiji je sastav ušlo dosta Čeha, Slovaka i Mađara, uzalud željela da sudjeluje u obrani Milana, pa se i ona, gotovo prepuštena sudbini od kraljevske vojske, morala posljednja povući preko Ticina u Pijemont.³⁵

Time se završava povijest učešća Mickiewiczove legije u austrijsko-talijanskom ratu 1848. Mickiewicz nije uspio da je izgradi u veću brojčanu snagu i

³³ Pismo od 24. svibnja 1848 navodi se pogrešno kao da je upućeno mletačkom vojnom ministru (Wyd. Nar. XVI, 227 sl.). Smatram, da ga je Mickiewicz mogao uputiti samo Tommaseu, jer je samo njemu mogao pisati o poznavanju slavenskih pitanja.

³⁴ Usp. N. Tommaseo, Venezia negli anni 1848 e 1849, vol. II, Firenze 1950, str. 24—25.

³⁵ Čitavu vojnu djelatnost Mickiewiczove legije prikazuje moja knjiga navedena u bilj. 9.

da uvede u nju također njemu tako bliske Južne Slavene. Međutim, time ne završava još pitanje odnosa velikoga poljskog pjesnika-revolucionara prema Južnim Slavenima u vrijeme »Proljeća naroda«. Mickiewicz nije ni kasnije zaboravljao na taj dio Slavenstva.

III.

Mickiewicz se vratio iz Milana u Pariz početkom srpnja i ondje nastavio svoje napore da se što više poljskih dobrovoljaca pošalje u legiju i da se za njih nađe oružje i novac. U tome je uspijevaao samo djelomično zbog smetnja, koje su mu činili poljski reakcionari, želeći da oni preuzmu legiju i da upravljaju njome prema svojim ciljevima, t. j. da iz nje izbrišu svako republikansko i demokratsko obilježje. Ni sardinsko poslanstvo u Parizu nije htjelo čuti za bilo kakve strane dobrovoljačke čete. Tako je Mickiewicz uspio da u Milan otpremi jednu novu četvu tek poslije Custoze i uoči primirja. Tada sardinske vlasti u Pijemontu nisu htjele primiti Poljake na svojem tlu te su ih primorale da odu u Toskanu. Ali to ne ulazi više u našu temu.

Nas mora još interesirati, da li je Mickiewicz tada mogao da se upozna sa stanjem u Austriji i da li je shvatio položaj u južnoslavenskim zemljama. Isprva je to mogao doznati samo preko novina, koje dakako nisu referirale o tim udaljenim krajevima dovoljno tačno i opširno. Ali na kraju 1848 počeli su već stizati u Pariz ljudi, koji su mogli mnogo ispričati, jer su sami bili o svemu obaviješteni. Došli su izaslanici mađžarske vlade, došao je Tommaseo, koji se odmah također lično upoznao s Mickiewiczem, pa i neki Južni Slaveni. Od ovih poznata su nam imena: Srbina Stefana Herkalovića, koji je bio već odavna u vezi s poljskom emigracijom, i Hrvata Andrije Torkvata Brlića, koji je u Pariz došao kao Jelačićev izaslanik, ali je usto želio da svakako radi za slavensku stvar, ne baš u austrofilskom smislu.³⁶

U siječnju 1849 Brlić je došao u ličnu vezu s Mickiewiczem, s kojim je tu vezu održavao za sve vrijeme svog boravka u Parizu do polovine ožujka i zatim ga opet posjećivao, kad je drugi put došao u Pariz 1850. Može se reći, da je to jedini Hrvat uz M. Pucića, za čiju ličnu vezu s velikim poljskim pjesnikom znamo sasvim sigurno.

Iz Brlićeva dnevnika saznajemo, o čemu je on govorio s Mickiewiczem prilikom svakog susreta. To su bila pored ostalog pitanja općeg karaktera, o kojima je Brlić referirao u Gajevim Novinama od 10. veljače 1849.³⁷ U tome razgovoru nema baš nikakvih naročitih podataka o tome, što je Mickiewicz mislio o južnoslavenskom pitanju. Da je Brlić pisao, kako se poljski pjesnik raspitivao o Jelačiću više manje prijateljski i tražio, štaviše, da se upozna s nekim njegovim stihovima, razumljivo je, jer je Brlić ipak bio u Parizu o Jelačićevu trošku i njegovo je pismo iz Pariza trebalo da izađe u Zagrebu, gdje je tada bio gospodar samo Jelačić.

³⁶ Usp. R. Maixner, A. T. Brlić, émissaire du ban Jelačić en France, Annales de l'Institut Français de Zagreb III, 1939.

³⁷ Gl. u mojoj knjizi Przyjaciele Slowianie, str. 150 sl.

Uza sve to možemo zaključiti, da su Brlić i Mickiewicz nesumnjivo razgovarali i o Jelačićevu odnosu prema Austriji. Brlić je pod svaku cijenu — ne znamo, da li je sam u to potpuno vjerovao — želio da uvjeri također Mickiewicza i sve svoje znance u Parizu, da Jelačić tobože nije tako »crno-žuti kako izgleda«, da će on prigriliti potpuno slavensku politiku i da je išao protiv mađarske revolucije samo zbog izazivačke politike mađarskog plemstva.³⁸ U tom je smislu Brlić čak napisao članak za »La Tribune des Peuples«, koji je list Mickiewicz uređivao, i taj je članak objavljen uoči njegova odlaska iz Pariza, 15. ožujka 1849.³⁹ Iznenađuje, što austrijska reakcija nije kasnije zbog toga članka Brlića uznemirivala.

Svakako je Brlićev boravak u Parizu početkom 1849 i njegov lični dodir s Mickiewiczem imao jednu konkretnu posljedicu: da »La Tribune des Peuples« nije kritizirala Jelačića i Južne Slavene zbog njihova austrofilskog držanja. Čini se, da je Brlić uspio svojom argumentacijom uvjeriti Mickiewicza, da je tadašnja jugoslavenska politika u Austriji samo pitanje privremene taktike. Tako to zacijelo nije bilo, pa prema tome nije Brlić učinio uslugu niti stvari revolucije niti svome narodu. Ali moramo imati na umu, da mu je tada mogla ova stvar izgledati upravo tako, kako je to on u svojoj mladoj i nešto naivnoj duši i osjećao (bile su mu tada tek 22 godine).

Mickiewicz je doista za sve vrijeme, dok je bio urednikom »Tribune naroda«, izbjegavao da istupa protiv reakcionarne politike slavenske buržoazije u Austriji. Čak se poslije pada mađarske revolucije, u jednom od posljednjih brojeva »Tribune«, uzdržao da zauzme neki kritičniji stav prema onima, koji su toliko pridonijeli porazu demokracije. On je samo izrazio sumnju u pitanju dalje sudbine Južnih Slavena, pišući: »Kad je Poljska padala, mađarske regimente, koje je Austrija upotrebila za razoružanje ostataka poljske vojske, dobile su naredbu da Poljacima oduzeto oružje predaju u ruke Rusije.⁴⁰ Došao je red na Mađare, pa su se tada Česi držali ravnodušno, ako ne baš neprijateljski.⁴¹ Najbliža budućnost Čeha lako se može predvidjeti. Vidjet ćemo tada, kakvo će biti držanje ilirskih i dunavskih Slavena.«⁴²

Ovaj prikaz Mickiewiczeva odnosa prema Južnim Slavenima u revolucionarnim godinama 1848 i 1849 pokazuje, da je veliki poljski pjesnik ušao prilično dobro u dubinu njihova pitanja: da je njihovu budućnost, t. j. njihovo oslobođenje, ispravno gledao samo u revolucionarnom savezu s poljskom, talijanskom i mađarskom demokracijom i da je u pitanju Dalmacije zastupao gledište, da je ona slavenska. Iako nije uspio u svojim planovima, iako nije pridonio svoj prilog oslobođenju Južnih Slavena iz austrijskog ropstva, kao što je

³⁸ Brlića je ipak htio uvjeriti o protivnom njegov prijatelj, Dubrovčanin L. Gučetić, tadašnji austrijski diplomat; usp. Gučetićeva pisma Brliću, Grada JAZU XVI.

³⁹ Usp. Maixner, o. c. str. 15—17.

⁴⁰ Poslije propasti poljskog ustanka 1831.

⁴¹ Mickiewicz nije znao, da su mladi češki radikali baš u proljeće 1849 organizirali urotu, da pomognu mađarsku revoluciju (t. zv. květnové spiknutí).

⁴² Članak o općoj politici u br. 122 od 4. X. 1849: La Tribune des Peuples par Adam Mickiewicz, Paris et Cracovie 1907, str. 312.

to želio, ipak je barem ukazao put,⁴³ kojim je jedanaest godina dočnije pošao također hrvatski revolucionar Kvaternik, kad je želio ujediniti napore hrvatskih rođoljuba s Italijom, ili kad je 1864 sklapao savez s Poljacima, Talijanima i Mađarima.⁴⁴ Put ukazao od Mickiewicza bio je pravilan i pored nekih griješaka velikog pjesnika, ali prilike još nisu bile dozrele, da bi se mogao uspješno prijeći sve do kraja. Cilj, koji je Mickiewicz vidio pred sobom, mogao je biti ostvaren tek gotovo stotinu godina poslije — pobjedom demokratske revolucije u svima slavenskim zemljama.*

R é s u m é

Le plus grand poète polonais qui était en même temps un ardent révolutionnaire, avait d'abord une connaissance restreinte des questions politiques dans les pays sudslaves. Il connaissait beaucoup mieux la poésie populaire serbe grâce aux ouvrages de Karadžić que la situation actuelle de Serbes, Croates ou Slovènes dont les pays il ne pouvait jamais visiter. Quelques notions politiques Mickiewicz pouvait quand même obtenir pendant son séjour en Russie, parmi ses amis décabristes. Ce n'était qu' à Paris dès 1840, ayant été nommé professeur de littérature slave que Mickiewicz eut la possibilité de se renseigner d'une manière plus détaillée sur le problème en question. Il y a fait connaissance p. ex. d'homme de lettres comte Sörgo-Sorkočević originaire de Dubrovnik et du »prince« monténégrin Nikola Vasojević, qui fréquentaient les leçons de notre poète au Collège de France et lui racontaient certainement sur leurs pays respectifs. Nous trouvons dans le texte imprimé de ces leçons parfois les preuves que Mickiewicz s'intéressait profondément à la situation contemporaine des Slaves soumis à l'Autriche et à la Turquie.

La haine du poète contre l'Autriche ainsi que ses vieux sentiments slavophiles lui ont inspiré l'orientation slave dans son programme révolutionnaire en 1848. Mickiewicz conçut l'idée de créer une légion polono-slave en Italie devant combattre les Autrichiens et libérer tous les pays slaves soumis à cet Empire. Une attention particulière a dû être dirigée alors vers le littoral slave de l'Adriatique et les pays croates et slovènes voisins. A Rome en mars 1848 Mickiewicz eut un informateur originaire justement de ces contrées: le poète ragusain Medo Pucić qui a certainement inspiré à Mickiewicz son projet d'une attaque combinée franco-italienne et polonoslaves en Dalmatie. Tous les deux, Mickiewicz et Pucić ignoraient d'ailleurs la situation d'alors dans ces contrées-là. Leur projet n'était pas réalisable, comme aussi l'idée de Mickiewicz d'attirer les Croates et les Serbes des »Grenzregimenter« de l'

⁴³ Mickiewicz je i sam stupio još jednom na isti put pred kraj života, kad je u vrijeme svog boravka u Carigradu 1855 tražio opet vezu s revolucionarnim pokretom svih ugnjetenih naroda. Međutim, tadašnji zlokobni savez Francuske i Engleske s Austrijom spriječio ga je da otvoreno digno barjak protivaustrijske borbe. O tome sam održao predavanje na historijskoj sesiji Mickiewiczzeve naučne komisije Poljske Akademije Nauka u lipnju 1955; knjigu ću objaviti dočnije.

⁴⁴ O Kvaternikovoj vezi s poljskim ustankom 1863—64 usp. moj članak: *Dyplomacyjna misja Milkowskiego w r. 1864*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego — Historia*, br. 7/2, Kraków 1956.

* Ovaj je prilog prof. Batowski napisao za naš časopis na srpsko-hrvatskom jeziku. Redakcija.

armée autrichienne sous le drapeau de la Légion polono-slave, vu le manque de sentiment national chez la plupart des soldats de ces régiments.

Mickiewicz pourtant pouvait attendre quelque effet de son activité car il eut un excellent accueil parmi les matelots sud-slaves dans le port de Livourne. Le programme politique et social de la Légion conçu par le poète fut traduit par un de ces matelots et cette traduction fut conservée jusqu'à nos jours.

L'activité politique de Mickiewicz eut son écho dans une seule notice de presse dans les pays yougoslaves: dans les »Novine« de Zagreb; il semble que les victoires de Radetzky ont rendu impossible toute influence de cette activité en Croatie ou ailleurs.

Mickiewicz était en relations aussi avec deux grands Italiens de l'époque, Giuseppe Mazzini et Niccolò Tommaseo (ce dernier originaire de Dalmatie). Avec eux il discutait aussi le problème yougoslave en liaison avec la question italienne et slave en général.

Après la défaite italienne de 1848 et en attendant une nouvelle guerre révolutionnaire, Mickiewicz travaillait pour la cause des peuples opprimés à Paris où il devint en 1849 rédacteur-en-chef d'un quotidien français »La Tribune des Peuples«, consacré à la démocratie et au progrès. Là il eut parmi ses collaborateurs un Croate: Andrija Torkvat Brlić dont Journal intime nous a fourni quelques données sur Mickiewicz jusqu'à présent inconnues.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA IX.

1956.

BROJ 1—4

NAKLADA »ŠKOLSKA KNJIGA« / ZAGREB

Redakcioni odbor:

OLEG MANDIĆ
JAKŠA RAVLIĆ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB